

Шифр «Програма розвитку»

ЗМІСТ

Анотація.....	3
1. Теоретико-методичні засади реалізації програм соціально- економічного розвитку області та їх оптимізації.....	6
2. Аналіз та оцінка реалізації програм соціально-економічного розвитку області.....	13
3. Пріоритетні напрями програми соціально-економічного розвитку області.....	23
Висновки.....	19
Список використаних джерел.....	20
Додатки.....	34

АННОТАЦІЯ

Актуальність теми дослідження. Трансформаційні зміни внаслідок переформатування командно-адміністративної економіки у ринкову, не призвели до реструктуризації економіки країни та зрушень у соціально-економічному розвитку областей в автоматичному режимі. Кризи останніх часів підсилювали диспропорції міжрегіонального розвитку. Спроби вирівнювання соціально-економічного розвитку з боку органів влади не дали суттєвих результатів, а навпаки посилили диспропорції.

Тому, сьогодні постає необхідність перегляду підходів державних та регіональних органів влади до соціально-економічного розвитку областей.

Мета і завдання дослідження. Метою наукової роботи є обґрунтування та поглиблення теоретичних і методичних підходів до формування напрямів реалізації програми соціально-економічного розвитку області, а також розробка практичних рекомендацій щодо їх оптимізації.

Для досягнення мети в роботі поставлено і вирішено такі наукові та прикладні **завдання:**

- обґрунтувати теоретико-методичні засади реалізації програм соціально-економічного розвитку області та їх оптимізації;
- здійснити аналітичний огляд та оцінку реалізації програм соціально-економічного розвитку області;
- визначити пріоритетні напрями програми соціально-економічного розвитку області;

Об'єктом дослідження є процеси реалізації програм соціально-економічного розвитку області та їх оптимізації.

Предметом дослідження є сукупність теоретичних, методичних і прикладних аспектів щодо реалізації програм соціально-економічного розвитку області та їх оптимізації.

Методи дослідження. При розгляді основних понять і категорій, що формують процеси реалізації програм соціально-економічного розвитку області та їх оптимізації, були використані такі методи: теоретичного узагальнення, аналогії та

абстрактно-логічні методи.

У роботі використано методи: наукової абстракції (для формування теоретичних узагальнень, висновків), статистичний (при обрахуванні середніх значень показників, відхилень, темпів росту та приросту), системний підхід і структурно-логічний аналіз (при побудові логічної структури роботи), математичної статистики (при оцінюванні діяльності суб'єктів господарювання області). *Інформаційну базу* дослідження складають нормативно-законодавчі акти, дані Державної служби статистики України, Головного управління статистики в Хмельницькій області, монографії, наукові статті вітчизняних і зарубіжних вчених у межах досліджуваної тематики, наукові фахові видання, тези доповідей, аналітичні дані Хмельницької обласної державної адміністрації, а також результати власних досліджень автора

Наукова новизна одержаних результатів. Найсуттєвішими результатами дослідження, що формують наукову новизну, є такі:

набули подальшого розвитку

- наукові підходи до розробки і реалізації Програми соціально-економічного розвитку Хмельницької області на 2020-2023 роки, яка передбачає сукупність цілей стратегічного характеру (диверсифікація структури економіки області та покращення діяльності економічних суб'єктів; реалізація туристичного потенціалу області; розвиток сільських територій та територій навколо міст області), реалізація яких дозволить підняти рівень розвитку її економіки і забезпечити покращення життєвого рівня її мешканців.

Практичне значення одержаних результатів. Основні положення та пропозиції доведені автором до рівня методичних розробок і практичних рекомендацій, що спрямовані на реалізацію програм соціально-економічного розвитку області та їх оптимізацію.

Результати наукового дослідження впроваджено у діяльність управління надання адміністративних послуг Кам'янець-Подільської міської ради (Довідка від 16.03.2020 р.).

Апробація результатів дослідження Матеріали наукового дослідження, його

основні результати та їх практичне застосування, оприлюднені на Всеукраїнській науково-практичній інтернет-конференції молодих вчених та здобувачів вищої освіти: «Тенденції та перспективи розвитку економіки, підприємництва, торгівлі, біржової діяльності в умовах глобалізації» (Кам'янець-Подільський: ПДАТУ, 21 листопада 2019 р.); V Міжнародній науково-практичній Інтернет-конференції «Актуальні проблеми управління та адміністрування: теоретичні і практичні аспекти» (Кам'янець-Подільський: ПДАТУ, 6 травня 2020 року).

Публікації. Основні результати дослідження викладені у 3 наукових працях обсягом 0,38 друк. арк.

Структура та обсяг наукової роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Основний обсяг роботи становить 20 сторінок комп'ютерного тексту. Робота містить 5 таблиць, 1 рисунок, 7 додатків, які містять 3 таблиці і 3 рисунки. Список використаних джерел містить 15 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОГРАМ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ОБЛАСТІ ТА ЇХ ОПТИМІЗАЦІЇ

Соціально-економічний розвиток – це процес безупинної зміни матеріального базису виробництва а також усієї сукупності різноманітних відносин між економічними суб'єктами, соціальними групами населення.

Соціально-економічний розвиток – складний суперечливий процес, у якому взаємодіють позитивні і негативні фактори, а періоди прогресу змінюються періодами регресу. Політичні і військові потрясіння, соціальні конфлікти, екологічні катастрофи можуть призупинити розвиток економіки будь-якої країни, відкинути її на кілька десятиліть назад, а іноді привести і до остаточної загибелі, як це було з древніми цивілізаціями [1,3].

Стабільного економічного розвитку неможливо досягти без впровадження принципів місцевого самоврядування та розробки *Стратегічних програм* місцевого розвитку. Порівнюємо оперативне і стратегічне управління на рівні територій (табл. 1.1).

Стратегічними цілями соціально-економічного розвитку Хмельницької області повинні бути:

- подолання безробіття з метою зняття соціальної напруги в області і забезпечення соціальних гарантій громадянам;
- підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва;
- прискорення структурної перебудови економіки області;
- налагодження міжрегіональних та зовнішньоекономічних зв'язків;
- зміцнення експортного потенціалу території;
- зміцнення фінансової бази області;
- створення науково-промислового парку на базі бізнес-центру, бізнес-інкубатору, Академії народного господарства області.

Таблиця 1.1

Ключові характеристики оперативного і стратегічного управління територій

Ключові характеристики управління	Оперативне управління	Стратегічне управління
1. Призначення (місія)	Життєзабезпечення території, підтримання рівня її розвитку	Розвиток території в довгостроковій перспективі за допомогою формування динамічного балансу із зовнішнім середовищем
2. Основне спрямування управління	Погляд всередину території, пошук шляхів більш ефективного використання місцевих ресурсів	Погляд назовні, пошук нових можливостей у конкурентній боротьбі, відслідковування змін у зовнішньому середовищі та адаптація до них
3. Врахування факторів часу	Орієнтація на короткострокову і середньострокову перспективи	Орієнтація на довгострокову перспективу
4. Основні чинники побудови систем управління	Функції та організаційні структури, процедури, техніка, технологія	Люди, системи інформаційного забезпечення, ринок
5. Управління персоналом	Погляд на працівників як на ресурс організації, виконавців окремих робіт і функцій	Погляд на працівників як на основу організації, її основну цінність і джерело благополуччя
6. Оцінка ефективності діяльності та управління	Ефективність визначається через раціональність використання місцевого потенціалу	Ефективність виражається в тому, наскільки своєчасно територія може реагувати на нові
6. Оцінка ефективності діяльності та управління	Ефективність визначається через раціональність використання місцевого потенціалу	Ефективність виражається в тому, наскільки своєчасно територія може реагувати на нові

Джерело: [13, с. 8].

Важливою складовою є прогнозування основних показників соціально-економічного розвитку області. В зв'язку із складністю і невизначеністю економічної ситуації в країні, різким падінням рівня життя населення прогноз ВВП регіону доцільно здійснювати на середньострокову перспективу (до 5 років) в трьох варіантах - песимістичному, оптимістичному і середньому. В теорії і практиці прогнозування відпрацьовані такі підходи до визначення структури сукупного попиту, як метод експертних оцінок, аналогій, економіко-математичне моделювання, нормативний метод. Однак невизначеність, складність, неординарність економічної ситуації перехідного періоду зумовлюють певні труднощі з їх використанням. Для сучасної практики найреальнішим і найдоступнішим методом прогнозування валового внутрішнього продукту (ВВП) повинна бути багатofакторна модель, представлена рівнянням множинної регресії, за допомогою якого обсяг валового внутрішнього продукту області розраховується, як функція змінних, якими є складові сукупного попиту та фактори, що формують їх динаміку в

середньостроковому періоді.

Це приводить нас до висновку про те, що ключ до стабілізації регіональної економіки лежить в необхідності підняття схильності області до споживання та інвестування. Для забезпечення вирішення даної проблеми необхідно розробити концепцію економічного програмування, яка б визначала напрями регулювання розвитку Хмельницької області і об'єднала б в собі такі організаційні моменти.

1. Здійснення політики зайнятості і соціальної захищеності населення у регіоні, яка дозволить населенню отримувати доходи, а отже створювати ефективний попит в області.

Реалізувати дану політику можна шляхом:

- надання фінансової підтримки через місцеві податкові пільги тим підприємствам, які створюють додаткові робочі місця для населення області;

- недопущення росту соціальної напруги у регіоні, через контроль обласною адміністрацією процесу банкрутства підприємств області, оскільки саме внаслідок закриття підприємств в найбільшій мірі росте безробіття;

- місцевій адміністрації можна призначати незацікавлену сторону для визначення можливих шляхів продовження функціонування такого підприємства в руслі його реорганізації чи ліквідації;

- передбачення в Законі України «Про банкрутство» юридичної відповідальності тих керівників, які невчасно подали або приховали інформацію про загрозу банкрутства, або навмисне фальсифікували банкрутство;

- забезпечення індексації доходів робітників бюджетних організацій, соціально незахищених категорій населення за рахунок місцевого бюджету;

- раціонального розподілу централізованих і власних коштів на розвиток соціальної інфраструктури, на основні можливих форм стимулювання господарської діяльності;

- здійснення цінового регулювання товарів першої необхідності.

2. Здійснення активної інвестиційної політики, яка стимулювала б створення фінансових ресурсів та інвестування їх у розвиток регіону суб'єктами господарювання.

Забезпечити таку політику можна шляхом:

-створення регіонального ринку боргових зобов'язань;

-створення Регіонального фонду підтримки малого підприємництва, використання коштів фондів, Світового банку для фінансування виробництва конкурентної продукції, імпортно-замінних виробництв, перспективних форм господарювання;

-розвиток зовнішньоекономічних зв'язків, які сприятимуть надходженню валютних коштів в економіку регіону, створенню для цього муніципальних зовнішньоекономічних організацій, які сприятимуть підписанню договорів з іноземними партнерами через забезпечення їх відповідною комерційною інформацією, залучення іноземного капіталу шляхом створення спільних підприємств по переробці місцевих ресурсів, вторинної сировини і відходів, будівництва об'єктів інфраструктури шляхом надання пільгових умов щодо оренди приміщень муніципальної власності;

-страхування комерційних ризиків пов'язаних із зовнішньоекономічною діяльністю;

-звільнення товаровиробників, які виробляють продукцію на експорт, від експортного мита на термін, необхідний для освоєння виробництва даної продукції;

-організація міжнародних виставок-ярмарок, які дають можливість місцевим експортерам в більш наглядній формі продемонструвати переваги місцевої продукції;

-створення банку даних про соціально-економічний розвиток Хмельницької області [1,9].

Розроблена в такій послідовності схема складання стратегії соціально-економічного розвитку області стане, на нашу думку, ваговим важелем у забезпеченні економічної і соціальної ефективності функціонування регіону.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ТА ОЦІНКА РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОГРАМ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ОБЛАСТІ

Підґрунтям для розробки плану соціально-економічного розвитку області є оцінка базового стану економіки, яка реалізується в процесі комплексного аналізу. Аналіз соціально-економічного розвитку області дозволяє:

- виявити досягнутий рівень соціально-економічного розвитку у регіоні за певний період як в цілому по території, так і у розрізі окремих галузей, сфер господарювання;

- розкрити найважливіші тенденції, у розвитку господарського комплексу, соціальної сфери, реформуванні економічних відносин, соціального стану населення та екологічній ситуації;

- визначити як окремі недоліки, диспропорції, так і позитивні явища у функціонуванні території;

- виявити резерви розвитку регіональної економіки і на основі цього приймати правильні рішення;

- прискорити вирішення соціальних проблем;

- визначити перспективи розвитку території.

Аналітична робота передбачає використання певних схем та методик, розробка яких незавершена до цих пір. Це ускладнює процес підготовки обґрунтованих рішень по регулюванню комплексного економічного і соціального розвитку області, і вони приймаються, як правило, без врахування територіальних інтересів. Основна задача аналізу при плануванні соціально- економічного розвитку області в нових умовах господарювання повинна зводитися, на нашу думку, до того, щоб пов'язати результати виробничої діяльності з фінансовими досягненнями території. На нашу думку, найбільший доробок у вдосконаленні методики регіонального аналізу має академік М.Г. Чумаченко, тому що саме його методика дозволяє оцінити динамічний, пропорційний, комплексний економічний і соціальний розвиток області. Його методика включає чотири блоки аналізу розвитку регіону:

1. Аналіз стану і використання продуктивних сил області.
2. Аналіз розвитку виробничої сфери області.
3. Аналіз розвитку соціальної сфери області.
4. Аналіз загальної економічної ефективності області.

Спираючись на дану методику, проаналізуємо соціально-економічний розвиток Хмельницької області.

Перший блок включає аналіз: капітальних вкладень і експлуатації основних фондів; використання природних ресурсів; виконання заходів по охороні навколишнього середовища; трудових ресурсів регіону; використання матеріальних ресурсів і їх стану; використання відходів виробництва і вторинних ресурсів.

В структурі основних фондів на протязі 8 років спостерігається тенденція до зменшення питомої ваги основних фондів невиробничої сфери і до збільшення основних фондів виробничої сфери (дод. А табл. А.1)

Другою складовою першого блоку є аналіз використання природних ресурсів області. Загальна площа земельного фонду 1382,4 тис. га. Із них найбільша питома вага(76,6%) належать сільськогосподарським угіддям (при середньоукраїнському значенні - 69,1%). У структурі сільськогосподарських угідь найбільша частка належить орним землям - 89,1%, пасовища займають 5,3% загальної площі сільськогосподарських угідь, сінокоси - 3%, багаторічні насадження - 2%. Загальний потенціал рекреаційних ресурсів Хмельницької області у вартісному виразі складає близько 184 млн. грн.

Третьою складовою першого блоку аналізу є оцінка заходів по охороні навколишнього середовища (дод. А табл. А.2). Аналіз свідчить, що шкідливі викиди в атмосферне повітря за 2016-18 роки скоротилися. Незважаючи на таку позитивну тенденцію, екологічна ситуація бажає бути в області кращою, оскільки ми маємо такі показники не від того, що технології виробництва покращилися, чи оновлюються очисні споруди а від того, що виробництво скоротилося, а це привело до зменшення джерел викидів до 24,3 % від рівня 2016 року. В області як у 2016, так і в 2018 році утилізується лише 35% від загального числа викидів в атмосферне повітря.

Четвертим елементом першого блоку аналізу є оцінка трудових ресурсів області. Чисельність наявного населення в області, за оцінкою, на 1 лютого 2020р. становила 1253930 осіб. Упродовж січня 2020р. чисельність населення зменшилася на 772 особи. Зменшення чисельності населення області відбулося за рахунок природного скорочення – 872 особи, водночас зафіксовано міграційний приріст населення – 100 осіб. Кількість живонароджених у січні 2020р. становила 903 особи, померлих – 1775 осіб. Як і загалом в Україні, на території Хмельницької області смертність перевищує народжуваність [7].

Трудові ресурси області складають населення в працездатному віці (92,9%) і люди старшого віку та підлітки, які працюють (7,1%). Розподіл трудових ресурсів між галузями народного господарства можна прослідкувати за діаграмою (дод. А рис. А.1), звідки видно, що переважна більшість населення області працює у сільському господарстві (158,8 тис), далі йде торгівля (135 тис), промисловість (69,7 тис), освіті (16,6%), охороні здоров'я (52,4 тис) і так далі. Ситуація в сільських районах щодо демографічного навантаження досить напружена. У 8 районах на тисячу працюючих припадає більше тисячі непрацюючих за віком, а враховуючи безробітних, ця цифра виглядатиме ще гіршою. У січні-квітні 2019 року послугами Хмельницької обласної служби зайнятості скористалися 20,8 тис. безробітних громадян. Понад 3 тис. роботодавців поінформували про потребу у кваліфікованих працівниках в області. У базі даних Хмельницької обласної служби зайнятості налічувалось 14,5 тис. вакансій.

Другий блок аналізу соціально-економічного розвитку області охоплює виробничу діяльність галузей народного господарства області (промисловість, АПК, будівельний комплекс, транспорт, комунікації) та аналіз науково-технічного прогресу у галузях народного господарства з врахуванням показників діяльності наукових організацій області. Найбільша питома вага в загальному обсязі виробленої продукції в області припадає на сільське господарство (53%) (дод. Б табл. Б.1).

Це дозволяє віднести її до аграрних областей України. Крім цього, за останні роки частка сільськогосподарського виробництва у валовому суспільному продукті Хмельницької області зросла в 1,7 рази, тоді як частка інших галузей зменшилася.

Так, частка капітального будівництва скоротилася в 2 рази, промисловості - на 28%.

На території Хмельницької області знаходиться майже 4 % всіх сільськогосподарських угідь України. Першість серед галузей сільського господарства тримає рослинництво. Загальна посівна площа у 2018 році по всіх категоріях господарств області склала 1 млн. 181 тис. га, що на 15 тис. га більше в порівнянні з 2017 роком (дод. Б рис. Б.1). Зернові культури в структурі посівних площ були розміщені на площі понад 573,5 тис.га., а площа технічних культур становила 426 тис.га.

Найбільш поширеними напрямками спеціалізації тваринницьких господарств в області в даний час є: молочне скотарство, свинарство, птахівництво (дод. Б рис. Б.2). В області є всі потенційні можливості для збільшення виробництва продукції даної галузі. По всіх категоріях господарств на 1 січня 2019 року утримувалося – 230,3 тис. голів великої рогатої худоби, в тому числі –130,4 тис. корів; свиней – 324,6 тис. голів; овець та кіз 27,3 тис. гол; птиці – 7,1 млн. голів. Основним пріоритетом розвитку галузі тваринництва є збільшення виробництва продукції (молока, м'яса, яєць) до кількості, що забезпечить її споживання на рівні раціональних норм. Це буде здійснюватися за рахунок будівництва, реконструкції великих тваринницьких комплексів і ферм, розвитку кооперативного руху.

Обсяг валової продукції сільського господарства області в 2018 році, за попередніми даними становив 14810,0 млн. грн., що на 4,5% більше ніж у минулому році, та складає в середньому 936,8 тис. грн. на кожних 100 га сільськогосподарських угідь (у 2017 р. – 878,9 тис. грн.). Обсяг виробництва продукції сільського господарства на одиницю населення за 2018 рік становить 11691 грн., що на 1014 грн. (9,4%) більше ніж у 2017 році [7].

За 2018 рік середньомісячна заробітна плата в розрахунку на одного штатного працівника сільського господарства, за попередніми даними зросла у 1,3 рази і становила 7634 гривень.

Діяльність та розвиток споживчого ринку на території області, та усю Україну загалом підкосили економічні кризи попередніх років, та не стабільна економічна ситуація – це суттєво вдарило по рівню життя та споживчому кошику громадян [2].

РОЗДІЛ 3

ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ ПРОГРАМИ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ОБЛАСТІ

Особливо важливим елементом в концепції регулювання соціально-економічного розвитку території є передбачення варіантів фінансового забезпечення діяльності регіону, починаючи від самофінансування і закінчуючи залученням зовнішніх коштів. Адже для того, щоб забезпечити реальність і збалансованість соціально-економічного розвитку області, потрібно в першу чергу достовірні розрахунки величини фінансових ресурсів, необхідних для її нормального функціонування, які б співставлялися з реальними можливостями області у їх створенні. Рівень самофінансування території визначають через співвідношення територіальних ресурсів та цільових нагромаджень, що залишаються на території регіону, до суми кредитних ресурсів та додаткових коштів, що надходять у регіон. У практиці розвинутих країн світу цей показник коливається в рамках 60% і вище.

Аналізуючи рис. 3.1 можна зробити висновок що самофінансування Хмельницької області з кожним роком збільшується, що створює сприятливі передумови для майбутніх нововведень.

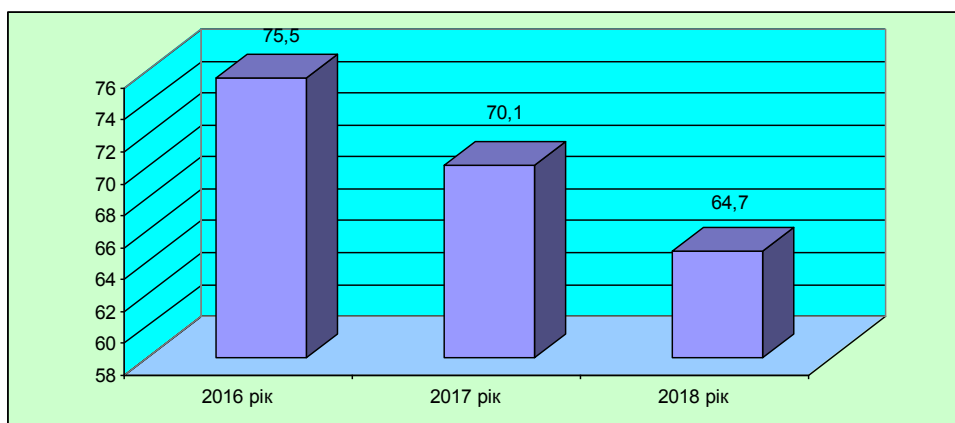

Рис. 3.1. Показник дотацій Хмельницької області млн. грн
Джерело: дані Хмельницької обласної держадміністрації

Програма соціально-економічного розвитку Хмельницької області на 2020-2023 роки розроблена на підставі результатів SWOT-аналізу (дод. В), Закону України «Про стимулювання розвитку регіонів», Закону України «Про засади державної

регіональної політики» з урахуванням проекту Стратегії сталого розвитку «Україна-2030» та Проект Державної стратегії регіонального розвитку України на період до 2027 року, із врахуванням глобальних Цілей сталого розвитку до 2030 року та включає такі цілі стратегічного та операційного характеру [4,5,8,12].

Стратегічна ціль 1. Диверсифікація структури економіки області та покращення діяльності економічних суб'єктів (дод. Д).

1.1. Розвиток інноваційного та конкурентоспроможного промислового сектору.

1.2. Зміцнення МСП та підприємництва.

1.3. Стимулювання економіки регіону, виробництва продукції та інвестиційного потенціалу.

Враховуючи, що динамічний розвиток промисловості відбувається в основному у великих містах, які витягують робочу силу із малих міст та сіл, увага акцентуватиметься на розвиток високопродуктивного, інноваційного та технологічно вдосконаленого виробництва, яке б не обтяжувало навколишнє середовище і мало позитивний зворотній вплив на периферію. Це створить платформу для розвитку секторів економіки у малих містах та селах, що дозволить зайняти населення без зміни місця проживання. Це може підвищити якість життя на селі та у малих містах і зменшити внутрішньо регіональні дисбаланси розвитку [6,10] (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Завдання по диверсифікації структури економіки Хмельниччини*

Технічні завдання	Територія, на яку спрямовано проект
Розвиток інфраструктури індустріального (промислового) парку "Славути"	Хмельницький регіон, зокрема міста та райони: Шепетівка, Ізяслав, Нетішин, Білогір'я, Полонне
Створення індустріального парку "Хмельницький"	Хмельницька область
Розвиток альтернативних джерел енергії	Хмельницька область
Заснування центрів підтримки інновацій та підприємництва	м. Хмельницький, Хмельницька область
Розвиток ІТ-технологій в регіоні	Хмельницька область, країна
Відновлення та розвиток КП "Аеропорт Хмельницький"	Хмельницька область, країна
Розроблення та популяризація інвестиційних матеріалів про інвестиційний потенціал області	Хмельницька область
Розвиток промислового потенціалу регіону	Хмельницька область

*Складено за дослідженнями автора.

Успішна реалізація проектів Програми має сприяти у досягненні таких *результатів*: суттєво зменшення залежності області від імпортованих енергоносіїв; розвиток малого інноваційного підприємництва та створення сучасної інноваційної інфраструктури; підвищення якості та безпечності вітчизняних продуктів

харчування; створення нових робочих місць та збільшення надходжень до бюджету області; забезпечення умов для розвитку логістично-транспортного потенціалу регіону; створення привабливих умов для залучення інвестицій в економіку області та міжнародної донорської допомоги; створення майданчика економічної співпраці підприємств області та міжнародних співтовариств та центрів підтримки бізнесу; забезпечення спроможності міст і районів області ефективно залучати інвестиційні ресурси; покращення середовища для ведення бізнесу та розвитку громад; розвиток ІТ-технологій в регіоні; брендинг та просування продуктів області на зовнішні ринки; створення сприятливого середовища для функціонування конкурентоздатного малого та середнього підприємництва, зокрема збільшення кількості суб'єктів господарювання.

Стратегічна ціль 2. Реалізація туристичного потенціалу області (дод. Е).

2.1. Розвиток та відновлення туристично-відпочинкового потенціалу.

2.2. Розширення можливостей та реклама туристичних продуктів.

В цілому, розвиток туризму розглядається як один із численних напрямів для можливості реалізації потенціалу активної частини населення (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Завдання по нарощуванню туристичному потенціалу Хмельниччини*

№ з/п	Технічні завдання
1	Виготовлення офіційного туристичного путівника "Хмельниччина запрошує"
2	Створення пішохідної туристично-рекреаційної зони як візитівки обласного центру
3	Створення каталогу "Хмельниччина фестивальна"
4	Проведення ярмарок майстрів декоративно-прикладної творчості "Хмельниччина збирає друзів"
5	Створення осередків "зеленого" туризму "Гостинна Хмельниччина"
6	Збереження та популяризація історико-культурних пам'яток
7	Розвиток курортних зон
8	Розвиток та відновлення туристично-відпочинкового потенціалу

*Складено за дослідженнями автора.

Отже, реалізація проектів має сприяти підвищенню ефективності туристичної політики на Хмельниччині *шляхом*: визначення найпривабливіших для вітчизняних та іноземних туристів туристично-рекреаційних пропозицій; покращення асортименту та якості туристичної пропозиції регіону; популяризація та відродження українських звичаїв, народного, сучасного мистецтва та культури, розвиток аматорського мистецтва, збереження фольклорної спадщини, а також впровадження сучасних технологій у проведенні фестивалів; промоція регіонального

туристичного потенціалу; розробка нових туристичних маршрутів міжнародного значення по території Хмельниччини; маркування важливих туристичних та рекреаційних об'єктів; розвиток маркованих вело шляхів, автошляхів та об'єктів кемпінгу; самозайнятність сільського населення через підтримку розвитку народних промислів; створення українського національного туристичного продукту; збереження та популяризація історико-культурних пам'яток; підвищення якості надання лікувально-оздоровчих послуг; створення зон відпочинку вздовж автомагістралей, що ведуть до туристичних об'єктів.

Стратегічна ціль 3. Розвиток сільських територій та територій навколо міст області (дод. Ж).

3.1. Підвищення продуктивності сільськогосподарського сектору.

3.2. Розвиток можливостей для диверсифікації економіки (доходів) сільського населення.

3.3. Підвищення життєздатності сіл і малих міст.

Розвиток сільських територій має на меті забезпечення комфортного рівня життя населення, що досягається шляхом розвитку аграрного сектору, що забезпечить робочі місця на селі і продовольчу безпеку, розбудовою інфраструктури на селі, розблокуванням економічного потенціалу територій, самореалізацією та організацією змістовного дозвілля жителів сільських територій в області (табл. 3.3).

Таблиця 3.3

Завдання по розвитку територій Хмельниччини*

№з/п	Технічні завдання
1	Створення Агро-логістичного центру
2	“Відкрита Академія Сільського Розвитку”
3	Створення сільськогосподарських кооперативів
4	Школа проектного менеджменту
5	Хмельниччина “органічна” – від ідеї до успішного бізнесу
6	Міжмуніципальне співробітництво “Разом дієвіше”
7	Розвиток тваринництва
8	Створення місцевих пожежних команд, центрів безпеки громади у сільській місцевості

*Складено за дослідженнями автора.

Отже, реалізація проектів має сприяти розвитку агропромислового комплексу області *шляхом*: збільшення обсягів виробництва основних видів сільськогосподарської продукції та покращення її якості; підвищення продуктивності сільського господарства, насамперед за рахунок використання

інноваційних технологій; формування мережі збуту сільськогосподарської продукції на кооперативних засадах; поліпшення матеріально-технічної бази особистих господарств населення, малих фермерських господарств, сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів; просування сільськогосподарської продукції сільськогосподарських товаровиробників на організований аграрний ринок; відновлення роботи, технічне переоснащення переробних підприємств та підприємств з виробництва тваринницької продукції; розвитку малого та середнього бізнесу в сфері сільськогосподарського виробництва; стабілізація цінової ситуації на продовольчому ринку; покращення зберігання сільськогосподарської продукції; запровадження стандартів якості у виробництві харчових продуктів; підвищення рівня зайнятості у сільській місцевості; зростання доходів особистих селянських господарств, малого та середнього бізнесу; збільшення надходжень до бюджетів всіх рівнів [11,14,15];

Стратегічна ціль 4. Забезпечення росту регіонального потенціалу (дод. К).

4.1. Розвиток та єдність територіального простору.

4.2. Підвищення здатності людського потенціалу адаптуватися до потреб економіки та невиробничого сектору.

4.3. Продовження тривалості активного періоду життя людини (табл. 3.4).

Очікується, що реалізація даної стратегічної цілі у середньостроковій перспективі призведе до таких результатів: створення умов для сталого розвитку області, підвищення рівня життя населення, створення нових робочих місць; зменшення навантаження на дорожню мережу та покращення організації дорожнього руху; підвищення якості, безпеки та ефективності перевезень, зниження рівня техногенного навантаження транспорту на довкілля; забезпечення доступності якісних послуг з постачання безпечної питної води та сучасних систем водовідведення; забезпечення надійності функціонування систем тепlopостачання, водopостачання та водовідведення; покращення якості питної води; зменшення обсягів скидів забруднених вод; додаткове надходження альтернативних видів енергії; впровадження енергозберігаючих заходів у сфері житлово-комунального господарства; забезпечення збору та переробки побутових відходів; поліпшення

стану навколишнього середовища; відновлення гідрологічного режиму та санітарного стану річок; підвищення рівня усвідомлення власної відповідальності мешканців за стан довкілля; підвищення якості освітніх послуг; будівництво, добудова, реконструкція та капітальний ремонт шкіл, дитячих садочків, інших спортивно-оздоровчих закладів; створення оптимальної мережі загальноосвітніх навчальних закладів у сільській місцевості та забезпечити їх технічними засобами навчання; створення у школі сучасних умов навчання, включаючи інклюзивне, на основі інноваційних підходів; створення умов для розвитку активної та відповідальної молоді, покращення здоров'я населення, а також можливостей для формування здорового способу життя та екологічної культури; покращення стандартів медичного обслуговування населення області; будівництво, реконструкція, капітальний ремонт, впровадження енергозберігаючих заходів у закладах охорони здоров'я; покращення підготовки кваліфікованих робітників тих професій, які в середньостроковій перспективі будуть затребувані роботодавцями регіону.

Таблиця 3.4

Завдання по забезпеченню регіонального розвитку

№з/п	Технічні завдання
1	Будівництво, реконструкція, капітальний ремонт дорожньої інфраструктури у населених пунктах та за їх межами
2	Будівництво, реконструкція, капітальний ремонт інженерної інфраструктури, водопостачання, водовідведення та каналізації
3	Впровадження енергозберігаючих заходів у житлово-комунальному господарстві та закладах соціального призначення
4	Покращення житлових умов та забезпечення доступним житлом молодих та багатодітних сімей, сімей учасників АТО та внутрішньо переміщених осіб, інших категорій населення через реалізацію державних та місцевих житлових програм
5	Відновлення гідрологічного режиму та санітарного стану річок басейнів Дністра, Південного Бугу і Дніпра в межах області
6	Формування оптимальної мережі професійно-технічних навчальних закладів, орієнтованих на підготовку робітників високого рівня кваліфікації
7	Оптимізація мережі навчальних закладів та покращення їх матеріально-технічної бази
8	Розвиток спортивної інфраструктури
9	Розвиток мережі закладів, які надають первинну, вторинну та третинну медичну допомогу, закладів екстреної (швидкої) медичної допомоги
10	Розбудова системи "Освіта протягом життя"
11	Інклюзивна освіта - створення умов для навчання дітей з особливими освітніми потребами

*Складено за дослідженнями автора.

Отже, висвітлені стратегічні цілі і завдання соціально-економічного розвитку Хмельниччини, зможуть, на нашу думку, підняти рівень розвитку її економіки і забезпечити покращення життєвого рівня її мешканців.

ВИСНОВКИ

1. Соціально-економічний розвиток – складний суперечливий процес, у якому взаємодіють позитивні і негативні фактори, а періоди прогресу змінюються періодами регресу. Політичні і військові потрясіння, соціальні конфлікти, екологічні катастрофи можуть призупинити розвиток економіки будь-якої країни, відкинути її на кілька десятиліть назад, а іноді привести і до остаточної загибелі, як це було з древніми цивілізаціями. Стабільного економічного розвитку неможливо досягти без впровадження принципів місцевого самоврядування та розробки *Стратегічних програм* місцевого розвитку.

2. Дослідження стану соціально-економічного розвитку Хмельницької області показали, що її можна віднести до аграрних областей України. На території Хмельницької області знаходиться майже 4 % всіх сільськогосподарських угідь України. Першість серед галузей сільського господарства тримає рослинництво. переважна більшість населення області працює у сільському господарстві (158,8 тис), далі йде торгівля (135 тис), промисловість (69,7 тис), освіті (16,6%), охороні здоров'я (52,4 тис) і так далі. Ситуація в сільських районах щодо демографічного навантаження досить напружена. У 8 районах на тисячу працюючих припадає більше тисячі непрацюючих за віком, а враховуючи безробітних, ця цифра виглядатиме ще гіршою. За 2018 рік середньомісячна заробітна плата в розрахунку на одного штатного працівника сільського господарства, за попередніми даними зросла у 1,3 рази і становила 7634 гривень.

3. Програма соціально-економічного розвитку Хмельницької області на 2020-2023 роки включає такі цілі стратегічного: диверсифікація структури економіки області та покращення діяльності економічних суб'єктів; реалізація туристичного потенціалу області; розвиток сільських територій та територій навколо міст області; забезпечення росту регіонального потенціалу. Висвітлені стратегічні цілі і завдання соціально-економічного розвитку Хмельниччини, зможуть, на нашу думку, підняти рівень розвитку її економіки і забезпечити покращення життєвого рівня її мешканців.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Барановський В. Стратегічні аспекти та пріоритети сталого (збалансованого, гармонійного) розвитку України: поступ у регіональному розвитку та регіональній політиці. Звіт № 25945 UA: Документ Світового банку. Б.м.: Видав, дім „Козаки”, 2012. 49 с.
2. Боднар У. Розвиток споживчого ринку у Хмельницькій області [Текст]. Актуальні проблеми управління та адміністрування: теоретичні і практичні аспекти : зб. тез V Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції молодих вчених та здобувачів вищої освіти (Кам'янець-Подільський: ПДАТУ, 6 травня 2020 року). Кам'янець-Подільський, 2020. С. 79-82.
3. Гошовська В. А. Аналіз державної політики та прийняття управлінських рішень : навч.-метод. посіб. К. : НАДУ, 2010. 88 с.
4. Європа-2020: Стратегія для розумного, сталого та всеохопного зростання, Європейська Комісія, 2010. [Електронний ресурс]. Режим доступу: old.minjust.gov.ua/file/31493
5. Жилінська О. (науковий редактор), Мельничук О. (відповідальний редактор), Антонюк Л., Гуменна О., Радчук А., Столярчук Я., Тарута С., Харламова Г., Чала Н., Шнирков О. УКРАЇНА 2030: Доктрина збалансованого розвитку. Видання друге. Львів: Кальварія, 2017. 164 с.
6. Іваськів Н. Проблеми професійної компетентності посадових осіб місцевого самоврядування [Текст]. Тенденції та перспективи розвитку економіки, підприємництва, торгівлі, біржової діяльності в умовах глобалізації : зб. тез Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конф. молодих вчених та здобувачів вищої освіти (Кам'янець-Подільський, 21 листопада 2019 року). Кам'янець-Подільський, 2019. С. 190-195.
7. Іваськів Н. Демографічна ситуація Хмельницької області як чинник функціонування та розвитку регіонального ринку праці [Текст]. Актуальні проблеми управління та адміністрування: теоретичні і практичні аспекти : зб. тез V Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції молодих вчених та здобувачів вищої освіти (Кам'янець-Подільський: ПДАТУ, 6 травня 2020 року).

Кам'янець-Подільський, 2020. С. 262-265.

8. Майбутня держава 2030, Звіт KPMG. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.kpmg.com/Global/en/IssuesAndInsights/ArticlesPublications/future-state-government/Documents/futurestate-2030-v3.pdf> 20.

9. Мішина Н.В. Конституційно-правове регулювання діяльності органів самоорганізації населення: порівняльно-правове дослідження: монографія / Одеська національна юридична академія. Одеса : Друкарський дім, 2009. 285 с.

10. Модель промислової політики, Комітет з питань промислової політики та підприємництва Верховної Ради України. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.facebook.com/IndustryCommittee/posts/477960515707480>

11. Новіков О.Є., Ключник А.В. Економічний потенціал сільських територій: теоретичний аспект. Вісник аграрної науки Причорномор'я. Науковий журнал. 2015. Вип. 2 (83). Том 1. Ч. 1. Економічні науки. С. 12-19.

12. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року : Указ Президента України №722/2019. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.president.gov.ua/documents/7222019-29825>

13. Серант А.Й. Роль місцевих органів влади у формуванні стратегії сталого розвитку територіальної громади. Вісник державної служби України. 2010. №1. С.36-40.

14. Чикуркова А.Д. Міжнародний досвід оцінки ефективності публічного управління. Наука і освіта в інтелектуально-інноваційному розвитку суспільства»: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. (Кам'янець-Подільський, 16-17 травня 2019 року). Тернопіль: ФОП Паляниця В. А., 2019. С. 205-207.

15. Чикуркова А.Д., Бочкарьова О.В. Наукові підходи до визначення ефективності публічного управління. Сучасні напрями та перспективи розвитку агро- та електроінженерії: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. Тернопіль: ФОП Паляниця В. А., 2018. С. 112-114.

Додаток А

Таблиця А.1

Галузева структура основних фондів у Хмельницькій області, в %

Галузі економіки	2016 рік	2017 рік	2018 рік
Всього	100	100	100
Виробничих основних фондів, в т.ч.:	63,8	81,4	75,4
промисловість	17,5	23,4	18,7
будівництво	1,8	1,8	2,2
сільське господарство	24,6	34	26,9
транспорт	14,8	16,5	21,7
зв'язок	1,4	1,1	1,8
заготівля	0,6	1,1	0,9
матеріально-технічне постачання	0,3	0,6	0,5
торгівля та громадське харчування	2,6	2,8	2,4
інші галузі	0,2	0,1	0,6
Невиробничі основні фонди, в т. ч.:	36,2	18,6	24,6
житлове господарство	16,5	1,4	8,0
комунальне господарство, побутове обслуговування населення	3,0	2,6	3,5
охорона здоров'я, фізкультура та соціальне забезпечення	2,5	2,4	2,4
народна освіта	6,0	7,5	7,1
наука і наукове обслуговування	0,1	0,6	0,3
культура та мистецтво	2,2	1,9	1,4
інші галузі нематеріальної сфери	5,9	2,2	1,9

*Складено автором за даними [69].

Таблиця А.2

Основні показники охорони атмосферного повітря

Показники	2016 рік	2017 рік	2018 рік
Кількість суб'єктів господарювання, які викидають шкідливі речовини, одиниць	35994	9092	8746
Обсяг шкідливих витрат в атмосферне повітря, тис. тонн	220,2	53,9	45,8
Знешкоджено шкідливих речовин, тис. тонн	52	18,4	18,6
Впроваджено прогресивних мало-відходних, ресурсозберігаючих технологій, процесів	30	16	14

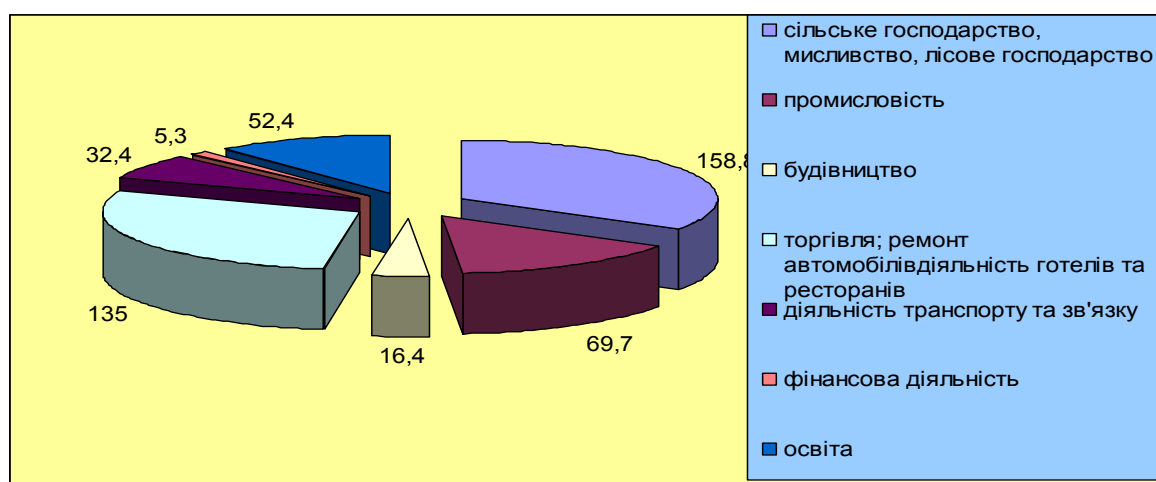

Рис.А.1. Діаграма розподілу зайнятих між галузями економіки Хмельницької області

Таблиця А.3

Частка галузей в загальному обсязі виробленої продукції на території Хмельницької області (в %)

Галузі економіки	2017	2018
1	2	3
Промисловість	48,8	35,3
Сільське господарство	31,5	53
Будівництво	9,2	4,6
Торгівля і громадське харчування	3,4	2,5
Матеріально-технічне постачання	0,1	0,07
Транспорт та комунікації	4,1	4,5
Інші галузі	2,9	0,03

Додаток Б

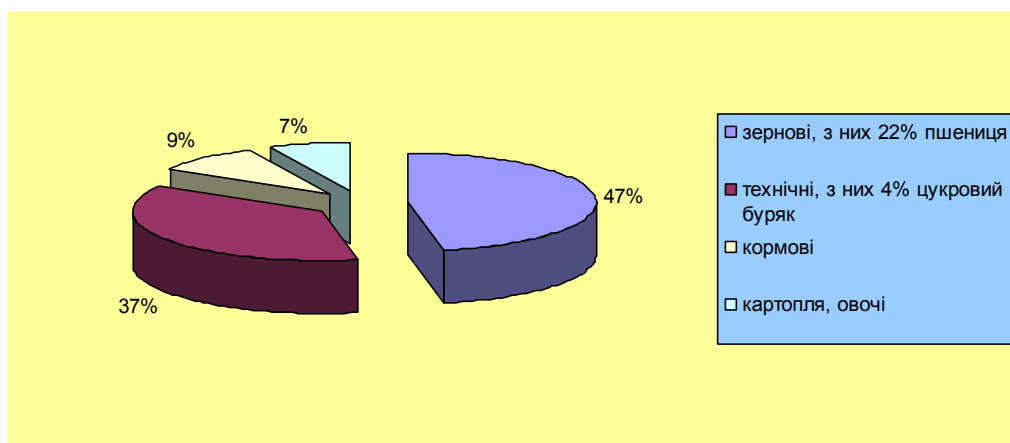

Рис. Б.1. Структура посівних площ за 2018 рік

Джерело власні дослідження автора.

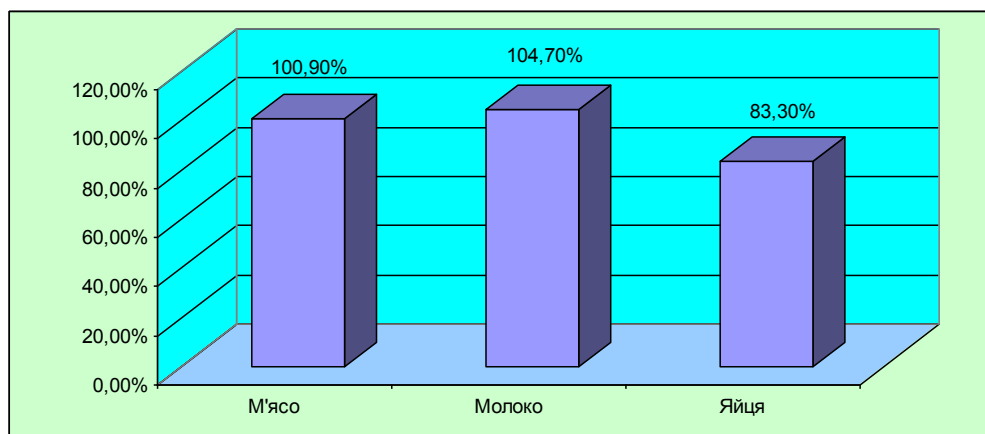

Рис.Б.2. Темпи росту виробництва основних видів продукції тваринництва

Результати SWOT-аналізу для Хмельницької області

Сильні сторони:

- географічне розташування на перетині добре розгалужених транспортних шляхів;
- наявність унікальних природних ресурсів, корисних копалин та мінеральних вод;
- наявність великої кількості водних ресурсів для розвитку рибного господарства;
- значна кількість пам'яток культурної спадщини та об'єктів природно-заповідного фонду;
- наявність резерву робочої сили;
- наявність великої кількості посівних площ, більша частина з яких родючі чорноземи;
- розвинене лісове господарство;
- наявність великих природоохоронних територій;
- унікальні місцеві традиції та звичаї;
- переорієнтація ринків збуту місцевих товаровиробників на ринки ЄС;
- активне підприємницьке середовище;
- розвинена швейна галузь;
- наявність навчальних закладів для підготовки та перепідготовки кадрів;
- наявність двох індустріальних парків;
- наявність вільних земельних ділянок та старопромислових зон для реалізації інвестиційних проектів;
- наявність місцевої сировини для переробної промисловості та відновлювальної енергетики;
- наявність конкурентоспроможних експортоорієнтованих підприємств у різних галузях промисловості;

Слабкі сторони:

- природне та міграційне скорочення населення;
- незадовільний транспортно-експлуатаційний стан автомобільних доріг;
- високий рівень безробіття, особливо у сільській місцевості;
- низька купівельна спроможність населення;
- висока вартість кредитних ресурсів;
- значне фізичне зношення і моральне старіння основних виробничих фондів;
- низький рівень іноземних інвестицій;
- низька інноваційна активність промислових підприємств;
- недостатність власних коштів на технічне переоснащення та модернізацію виробництва;
- низька додана вартість продукції сільського господарства та низький рівень переробки сільськогосподарської продукції;
- недостатня кількість овочесховищ;
- значне скорочення чисельності поголів'я великої рогатої худоби;
- недостатня кількість кваліфікованих кадрів, особливо робітничих професій;

- нерозвиненість туристичної інфраструктури, незадовільний рівень інформаційно-рекламного забезпечення туристичної пропозиції області;
- зношеність існуючої інфраструктури у житлово-комунальному господарстві;
- відсутність діючого аеропорту;
- відсутність містобудівної документації на місцевому рівні;
- невідповідність освітніх послуг реальним потребам ринку праці;
- відсутність системи переробки твердих побутових відходів;
- недостатній рівень матеріально-технічної бази об'єктів соціальної інфраструктури;

Можливості:

- впровадження реформи децентралізації, підвищення рівня фінансової самодостатності об'єднаних територіальних громад;
- переорієнтація Європейського виробництва до найближчих сусідів, зокрема до Хмельницької області (nearshoring) за рахунок дешевої робочої сили та логістики;
- будівництво транспортних коридорів (Балтійське-Чорне море, Східна Європа-Азія) через Хмельницьку область підвищить транспортно-логістичний потенціал регіону;
- розміщення іноземних філій (виробничих підрозділів) транснаціональних корпорацій на території області;
- державна підтримка агропромислового комплексу, в тому числі сімейного фермерства;
- міжнародна підтримка проектів розвитку;
- підвищення інвестиційної привабливості України;
- зростання попиту на внутрішній туризм, у тому числі зелений, сільський, медичний;
- позиціонування області як логістичного хабу західного регіону України;
- активізація прикладних наукових досліджень та впровадження інновацій в усі сфери економіки;
- зростання світового попиту на продовольство;
- поліпшення бізнес-клімату в Україні;

Загрози:

- політична нестабільність у зв'язку з військовими діями на сході України;
- світова економічна криза;
- інфляція та нестабільність національної валюти;
- глобальні кліматичні зміни;
- низький рівень довіри населення до влади та судової системи в тому числі;
- недостатня державна фінансова підтримка з боку центральних органів;
- високий рівень тінізації економіки;
- збільшення цін на енергоресурси;
- виникнення надзвичайних ситуацій природного та техногенного характеру;
- стрімке прискорення міграційних процесів, нестача робочої сили;
- деградація земель внаслідок збільшення посівних площ технічних культур;

Стратегічний напрям: “Диверсифікація структури економіки області та покращення діяльності економічних факторів”

Аналітичний огляд стану економіки області. Економіка Хмельницької області не є достатньо диверсифікованою і має виражений сільськогосподарський тип економіки. Традиційно найбільш вагомими галузями промисловості залишаються переробна промисловість, постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря та виробництво харчових продуктів і напоїв.

У промисловому секторі області сьогодні працює 1800 підприємств, де зайнято близько чверті всіх працюючих в регіоні (понад 51 тис. осіб).

Стабільно нарощують обсяги виробництва такі підприємства, як ПАТ “Укрелектроапарат”, ПАТ “Подільський цемент”, ДП ПАТ “Оболонь”, ТОВ “Модуль-Україна”, ТОВ “Нейл”, ТОВ “Тін Імпекс”.

Потужно працюють підприємства оборонного комплексу: ДП “Новатор”, ДП “НТК “Завод точної механіки”, ДП “Красилівський агрегатний завод”, ДП “Шепетівський ремонтний завод”.

Протягом 2016 року у промисловості зареєстровано 103 нові суб’єкти підприємництва, більшість з яких спеціалізується на виробництві харчових продуктів та напоїв, гумових і пластмасових виробів, продукції добувної промисловості. Реалізовано готової промислової продукції на 33 млрд. грн., що майже на 25% більше попереднього року. Забезпечується розвиток промислової галузі області й у 2017 році. Так, за I півріччя індекс промислового виробництва становив 101,8% (у відповідному періоді минулого року – 95,8%).

Хмельницька АЕС, не зважаючи на планові зупинки окремих реакторів, завершила рік із рекордним показником з виробітку електроенергії – майже 15 млрд. кВт годин електроенергії.

Перша стратегічна ціль розвитку краю корелюється із ЦСР “Промисловість, інновації та інфраструктура”. Подальшому зростанню промислового виробництва сприятиме проведене в останні роки технічне переоснащення багатьох виробництв, введення нових виробничих потужностей, збільшення обсягів сировини для переробної галузі, формування ефективної маркетингової політики та інше.

Формування інноваційної вісі з сучасних кластерів та стартапів, які створюватимуть нові знання та технології, відповідає ЦСР “Гідна праця та економічне зростання”. На теренах Хмельниччини все активніше проводиться робота щодо переходу від постачання сировини до постачання готової продукції із високою доданою вартістю.

На сьогодні до номенклатури найбільш популярних за кордоном промислових товарів області потрапили санітарно-технічні вироби, меблі дерев’яні, трансформатори, плівка з полімерів етилену, килимові вироби, апарати газові опалювальні, лічильники води, а також мед, олія соєва та соняшникова, кукурудза, солод.

Хмельниччина одна з трьох областей долучилася до Програми підтримки експорту “Експорт одягу та взуття до ЄС”, що реалізується Мінекономрозвитку України спільно з ТПП України, а також нідерландським Центром підтримки

імпорту. У рамках програми проводяться тренінги для виробників швейної галузі з питань підтримки експорту продукції до країн ЄС.

Із застосуванням новітніх технологій в Красилівському районі розпочато роботу над реалізацією проекту “Виробничий комплекс зберігання та переробки зерна кукурудзи і супутніх продуктів”, який викликав зацікавлення з боку польських партнерів.

З метою підтримки ініціатив, формування спільноти, члени якої будуть “корисними” один для одного, реалізації стартапів, в області набуває популярності створення ХАБів – центрів, які багатьом підприємцям та винахідникам надають змогу реалізовувати свої ідеї. За підтримки і сприяння Канадського Фонду місцевих ініціатив у 2016 році у м. Нетішин відкрито інноваційний ХАБ – це альтернативний, вільний простір для культурного і інтелектуального розвитку нетішинців. Центр пропонує активним і ініціативним особистостям абсолютно безкоштовно проводити культурно-освітні заходи, спілкуватись з відомими людьми, проводити зустрічі з партнерами, відвідувати різноманітні семінари, тренінги, організовувати виставки і просто відпочивати.

У травні 2017 року для забезпечення сталого розвитку регіону, що передбачає встановлення балансу між задоволенням сучасних потреб людства та захистом інтересів майбутніх поколінь за рахунок динамічної рівноваги економічних, соціальних та екологічних аспектів, створено агенцію сталого розвитку АСТАР.

У грудні 2016 року Європейський банк реконструкції та розвитку оголосив партнерів, на базі яких буде створено мережу центрів підтримки бізнесу в рамках Ініціативи EU4Business. Центри почали функціонувати у першій половині 2017 року в 15 населених пунктах по всій країні. У Хмельницькій області партнером обрано ГО “Громадський рух “Нова економічна політика”. Центр підтримки бізнесу відповідатиме за покращення обізнаності МСП щодо тих можливостей, що існують у рамках ініціативи та виконуватимуть функцію головних контактних пунктів для малого бізнесу зі всієї країни. ЄБРР допоможе обраним партнерам у розвиненні компетенцій, необхідних для опрацювання звернень та надання МСП належної інформаційної підтримки.

У червні 2017 року за фінансової підтримки Корпусу Миру (США) у м.Шепетівка відкрито громадський хаб – місце для творчості, реалізації ідей, об’єднання зусиль. У Школі успішної кар’єри уже пройшло навчання 20 молодих людей віком 16-18 років з півночі Хмельниччини. Серед знань, які здобудуть учасники навчання, – як правильно обрати професію, як отримати першу роботу, як описати свої знання та вміння, як взяти участь в українських та міжнародних програмах стажування, як зробити свій власний бізнес-стартап.

Україна входить у Топ-3 країн Центральної та Східної Європи за обсягом ІТ-ринку та відповідного кадрового потенціалу. ВУЗи області готують спеціалістів, які в подальшому працюють за кордоном та в Україні у провідних фірмах, що займаються розробкою та впровадженням програмного забезпечення, відкрили власні комп’ютерні фірми, працюють у банківських установах, підрозділах Міністерства внутрішніх справ, організаціях та установах в якості фахівців з розробки та впровадження програмних продуктів та інформаційних технологій, вищих навчальних закладах, продовжують навчання аспірантурі. У м. Хмельницький

офіційно працює 25 потужних компаній цієї сфери. Для залучення молоді до цієї галузі проводяться ярмарки новітніх розробок у ІТ-сфері.

Однією із ЦСР є “Доступна та чиста енергія”. Підвищення рівня енергоефективності та збільшення частки зеленої енергії в енергобалансі країни є стратегічними завданнями сталого розвитку України. Для досягнення цілі важливим є формування енергетичної безпеки, що передбачає кардинальне підвищення енергоефективності національного виробництва та максимально широке використання відновлюваних джерел енергії. Хмельниччина активно долучилася до пошуку альтернативних джерел енергії, впровадження сучасних енергозберігаючих технологій. В області діє 28 малих гідроелектростанцій та 7 сонячних електростанцій. Протягом 2016-2017 років введено в експлуатацію сонячні електростанції ТОВ “ЕКОТЕХНІК-Нова Ушиця” в Новоушицькому районі потужністю 4,9 МВт, ТОВ “ЕКОТЕХНІК-Миньківці” – у Дунаєвецькому районі потужністю 0,5 МВт, ТОВ “Сонячна Деражня” – у м. Деражня потужністю 4,95 МВт, ТОВ “Енергія сонця-Нова Ушиця” у Новоушицькому районі, потужністю 4,95 мВт, ТОВ “Дивосвіт” – у Старокостянтинівському районі потужністю 150 кВт.

Минулоріч за рахунок відновлювальних джерел енергії вироблено 18,6 млн. кВт/год. електроенергії, з яких 12,7 млн. кВт/год. вироблено малими гідроелектростанціями області та 5,9 млн. кВт/год. – сонячними електростанціями.

Промисловість області також впроваджує енергозберігаючі технології. Новоушицький консервний завод перейшов на технологію виробництва продукції замінивши використання природного газу дровами. Ізяславський молочний завод також замінив використання природного газу для виробництва продукції дровами.

Розпочато виробництво пелетів з деревини у м. Славута (МКП “Інтек-Сервіс”), загальною потужністю 250 тонн/місяць та гранульованої пелети з деревини у м. Кам’янець-Подільський (ПАТ “Завод “Металоприлад”), загальною потужністю 100 тонн/місяць.

З 2013 року Кам’янець-Подільський цементний завод виробляє продукцію, використовуючи вугілля замість природного газу. Ряд інших підприємств також переводить свої технології на альтернативні види палива.

У 2017 році планується будівництво об’єктів альтернативної енергетики, зокрема: 7 сонячних електростанцій загальною потужністю понад 20 МВт (по дві у Волочиському та Дунаєвецькому районах, по одній у Деражнянському, Летичівському та Новоушицькому районах), ГЕС у Старокостянтинівському районі, заводів з переробки відходів сільськогосподарської продукції з метою виробництва електро- та теплової енергії у Ярмолинецькому та Красилівському районах, введення в експлуатацію цеху з виробництва пелетів у Вінковоцькому районі.

ТОВ “Теофіпольська енергетична компанія” у червні минулого року розпочато будівництво біогазової установки з виробництва електроенергії з біогазу. Першу чергу будівництва планується ввести в дію у першому півріччі 2017 року, другу чергу – до кінця 2017 року. Внаслідок реалізації проекту передбачається створити 50 робочих місць.

На території Хмельницького району передбачається реалізація масштабного проекту з будівництва біогазової електростанції електричною потужністю 44,2 МВт та тепловою – 130 МВт.

*Додаток Е***Стратегічний напрям: “Реалізація туристичного потенціалу області”**

Аналітичний огляд стану туристичного потенціалу області. Хмельниччина має величезні природні ресурси для динамічного розвитку туристсько-екскурсійних послуг. Туристично-рекреаційні ресурси області складають понад 270 територій та об’єктів природно-заповідного фонду, в тому числі й державного значення. Найбільш приваблює туристів – Національний природний парк “Подільські Товтри” площею 261 тис. гектарів.

Розвинена туристично-рекреаційна та курортна інфраструктура, яка має величезний потенціал для розбудови та розвитку: функціонують курортні території “Сатанів” та “Маків”, готелі, санаторії, бази відпочинку, оздоровчі табори для дітей та юнацтва, кемпінги, мотелі тощо. На базі одного із найбільших у Європі, за запасами мінеральних лікувальних вод типу “Нафтуса” – Збручанського родовища – засновано курорт “Сатанів”. На сьогодні будується новий санаторно-курортний комплекс «Арден-Палац», який заплановано відкрити у 2018 році. Також заплановано будівництво гірськолижного відпочинкового комплексу “Арден-Скай” на території селища Сатанів.

Найбільш активно в області працюють кластерні об’єднання у туристичній галузі, які формуються з урахуванням існуючої інфраструктури та ефективного залучення туристично-рекреаційних ресурсів.

Щоб охопити більшу кількість туристів, презентувати регіон як єдине ціле, а не окремі туристично привабливі території, реалізується проект “Туристичний кластер” – це добровільне об’єднання підприємств галузі туризму, які взаємодіють між собою з метою створення туристичного продукту. Головні умови – територіальна ознака та галузева спорідненість підприємств.

Додаток Ж

Стратегічний напрям: “Розвиток сільських територій та територій навколо міст області”

Аналітичний огляд стану розвитку аграрного сектору. Якщо не враховувати переваг, які область має завдяки наявності потужної електростанції, то структура економічного виробництва демонструє значну залежність від сільського господарства – сектору, який знаходиться під впливом природно-кліматичних змін, низьким потенціалом для створення нових робочих місць та невисокою заробітною платою.

Аграрний сектор є одним з основних бюджетоутворюючих секторів економіки, частка якого у зведеному бюджеті області за останній рік становить 20 відсотків, а також займає друге місце серед секторів економіки у товарній структурі експорту.

Сільськогосподарську діяльність у регіоні провадять понад 306 тисяч особистих селянських господарств та 1541 господарюючий суб'єкт, у тому числі 1047 фермерських господарств. Площа ріллі в обробітку по всіх категоріях господарств складає 1254 тис. гектарів. У сільськогосподарських підприємствах зайнято близько 27 тис. осіб.

Протягом останніх років намітилися позитивні тенденції щодо стабілізації та нарощування обсягів виробництва рослинницької продукції за рахунок впровадження високорентабельних технологій вирощування.

Досягнення ЦСР “Подолання бідності” та “Подолання голоду, розвиток сільського господарства” тісно пов'язане із реалізацією третьої стратегічної цілі розвитку області.

Агроформування всіх форм власності збільшили обсяги використання земель сільськогосподарського призначення. За рахунок цього посівна площа лише у 2016 році зросла на 21 тис. га і становила 1149 тис. гектарів. Загальна посівна площа у 2017 році по всіх категоріях господарств зросла на 3 тис. га і становить майже 1,2 млн. гектара.

Працюють над оновленням виробництва та розширенням асортименту продукції ПрАТ «Деражнянський молочний завод», ПП «Дживальдіс» м. Кам'янець-Подільський, ТОВ «Вінковоцький сирзавод», хлібопекарські підприємства області: ТОВ «Домашній хліб», ТМ «Мамин хліб» м. Красилів, ТОВ «Волочиськагробізнес», м'ясопереробні підприємства: ТОВ «Верест» м. Дунаївці, ПП «Рикун», ТОВ «Проскурів-Агро» м. Хмельницький, ПП «Аркуша» Кам'янець-Подільського району.

ТОВ «Бартнік» м. Ізяслав входить до переліку найбільших експортерів меду бджолиного в країні. Харчові та переробні підприємства області експортують продукцію більш як у 25 країн світу.

Завдяки децентралізації у громад з'явилася можливість виділяти кошти на об'єкти соціальної інфраструктури, У 2017 році Хмельницькій області передбачено одну з найбільших за останні роки фінансову підтримку. Всього для ОТГ Хмельниччини передбачено 167031,2 тис. грн. субвенції з державного бюджету

місцевим бюджетам на формування інфраструктури об'єднаних територіальних громад.

На 08 вересня 2017 року подано проектів на суму 148233,1 тис. грн., що становить 88,7% загальної суми. Профінансовано коштів 111357,0 тис. грн., з них освоєно 8385,0 тис. грн.

За рахунок коштів державного Фонду регіонального розвитку здійснюється фінансування 53 об'єктів, з яких: 11 закладів освіти і науки на суму 34,6 млн.грн., 13 закладів охорони здоров'я – 23,6 млн.грн., 2 заклади культури – 10,5 млн.грн., 7 закладів молоді та спорту – 17,4 млн.грн., 19 об'єктів житлово-комунального господарства – 45,2 млн.грн., 1 об'єкт інфраструктури – 7,0 млн.грн., 1 центр надання соціальних послуг – 1,5 млн. гривень.

Інфраструктуру аграрного ринку області формують 17 сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів, 431 магазин фірмової торгівлі, 824 торгових заклади системи облспоживспілки, 25 оптово-роздрібних ринки, 32 сертифікованих зернохосовищ, 20 картопле-, овоче- та фруктосховищ.

Сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи, що функціонують в області, за видами діяльності це багатофункціональні кооперативи, які надають послуги з обробітку землі, заготівлі молока, помелу зерна, пилорами та інші. У 2016 році в рамках реалізації Проекту «Місцевий розвиток орієнтований на громаду» створено 2 сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи – «Радодар» с. Радісне та «Мясков» с. Антоніни Красилівського району. Дві громади – Купинська та Курівська Городоцького району, обрані переможцями вказаного Проекту щодо отримання гранту в сумі 25 тис. дол. США на створення двох СОК з обробітку ґрунту та транспортування виробленої сільгосппродукції.

Враховуючи, що Хмельницька область є одним із найбільших виробників сільськогосподарської продукції в Україні і сьогодні частка сертифікованих органічних земель складає близько 10 відсотків. Виробники, науковці, торгові та сервісні установи, близькі один до одного географічно, з метою посилення переваг кожного члена групи, об'єднуються у кластери. Це дає змогу збільшити оборот товарів і послуг, відкриває нові ринки, в т.ч. закордонні, та проекти для участі, нові маркетингові можливості, а також приваблює нових кваліфікованих працівників.

Об'єднання всіх учасників ринку сприятиме розвитку виробництва, переробці та експорту, а також буде передумовою до створення дистрибуційного центру.

Для досягнення цього передбачається реалізація проекту “[Аграрний \(органічний\) кластер](#)”

Набирає популярності напрям тепличного господарства. Для отримання теоретичних та практичних навиків у цій царині реалізується проект “Школи тепличного господарства. Основна його ідея – продемонструвати всі аспекти тепличного бізнесу – від закупки насіння до збору та збуту готового продукту.

Сучасна сільська інфраструктура, в більшості, знаходиться у вкрай занедбаному стані і для виправлення ситуації потребує значно більших соціальних інвестицій, ніж фінансові можливості, що будуть доступними для регіону в середньостроковій перспективі.

Додаток К

Стратегічний напрям: “Забезпечення росту регіонального потенціалу”

Аналітичний огляд якості життя населення області. Підвищення якості життя мешканців Хмельниччини – комплексна мета розвитку області, досягнення якої забезпечується в результаті реалізації всіх попередніх стратегічних цілей Стратегії. Вона досягається на основі оптимізації використання внутрішнього потенціалу регіону, врахування особливостей організації економічної діяльності, а також етнокультурних цінностей населення.

Коли йдеться про комплексний регіональний розвиток, то, перш за все, мають бути враховані такі складові: транспорт, енергетика, житлово-комунальне господарство, освіта, медицина і рекреаційна система, соціальне забезпечення, культура, екологія як одні з найбільш важливих систем для нормального розвитку як регіону і країни, в цілому.

Вирішення проблем, що перешкоджають підвищенню ефективності використання людського капіталу, є не просто актуальним, а першочерговим стратегічним завданням.

Завдання, спрямовані на досягнення ЦСР “Міцне здоров’я і благополуччя”, “Якісна освіта”, “Гендерна рівність”, “Чиста вода та належні санітарні умови”, відображенні у вказаній стратегічній цілі області.

Заходи в рамках реалізації цієї стратегічної цілі потребують значного фінансування та матимуть позитивний ефект лише у довгостроковій перспективі, проте результатом їх запровадження буде забезпечення вищої якості життя населення.

Транспорт – галузь господарства, яка має значний вплив на розвиток усіх галузей виробництва, невиробничої сфери, на умови життя і діяльності людей. На території Хмельницької області розвинуті майже всі (крім морського) види сучасного транспорту. Вони пов'язані між собою і утворюють транспортну систему, яка є складовою частиною транспортної системи України. Пасажирський транспорт забезпечує перевезення населення; його основними показниками є пасажироперевезення і пасажирообіг. За 2015-2016 роки послугами пасажирського транспорту скористалися 224,2 млн. пасажирів та виконано пасажирооборот в обсязі 2274,1 млн.пас.км.

Транспортна мережа області включає 7,2 тис. км доріг загального користування, причому 7,1 тис. км - це дороги з твердим покриттям. За 2016 рік на дорогах загального користування виконано дорожніх робіт на суму 288,3 млн. гривень. Для забезпечення експлуатаційного утримання мережі автомобільних доріг області протягом 2016 року виділено із загального фонду державного бюджету 268,5 млн. грн., обласного бюджету – 2,0 млн. грн., місцевих бюджетів усіх рівнів – 17,5 млн.грн., кредитних коштів – 0,3 млн.гривень.